

Аналіз політичної еліти сучасної України з точки зору теорії демократичного елітаризму

Соціологія управління як спеціальна соціологічна теорія має за мету вивчення процесів управління, зокрема на найвищому державному рівні. Як відомо, частиною предметної сфери є діяльність суб'єкту управління, а також аналіз ефективності рішень, що приймаються, їх наслідків для системи в цілому.

Управління як спрямований вплив на об'єкт з боку суб'єкту, враховує особливості системи задля вибору доцільних шляхів реалізації в повній мірі управлінських функцій.

Колишні радянські країни знаходяться на стадії трансформаційного процесу, зміни політичної системи зокрема. На пострадянських територіях будуються нові принципи управління як державою, так і окремими організаціями. Часто вони запозичаються з Заходу, але, звісно, детермінуються в умовах особливостей окремої країни.

Суспільства, які раніше можна було визначити як тоталітарні, сприймають демократію як альтернативний якісно новий розвиток. Демократія на території України може бути розглянута як конкуренція між елітарними групами на тлі політично бездіяльної (пасивної) меншості (теорія демократичного елітаризму Йозефа Шумпетера).

Масова політична апатія, присутня у суспільних настроях, сприяє стабілізації демократії з точки зору демократичного елітаризму. Еліти не зацікавлені у високому рівні політичної активності. Мова йде навіть не про зацікавленість політикою, а про рівень реальної активності, що має певне вираження і наслідки. Наприклад, участь у політичних організаціях, громадських організаціях, тощо. Також в якості індикатору можемо розглянути готовність громадян відстоювати свої інтереси за допомогою різноманітних форм протесту, законних або тих, що ідуть у розріз із юридичними нормами.

Керуючись результатами досліджень ІС НАНУ «Українське суспільство 1992-2008: соціологічний моніторинг», можемо зазначити, що у період 1994-2004 років рівень зацікавленості політикою серед населення України є майже стабільним (див. табл. 1):

Таблиця 1

b1. Якою мірою Вас цікавить політика?

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1 – Зовсім не цікавить	27.2	29.2	30.4	28.7	27.2	26.7	21.9	24.2	19.2	18.0	20.8
2 – Певною мірою цікавить	62.5	59.7	60.0	62.0	63.2	63.9	67.1	65.4	68.5	70.2	67.9
3 – Дуже цікавить	9.8	10.7	9.3	9.1	9.4	9.3	10.9	10.2	12.0	11.6	11.1
Не відповіли	0.6	0.4	0.3	0.3	0.2	0.1	0.1	0.1	0.2	0.3	0.2
Середній бал	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9

Однак за даними досліджень за 2005-2008 роки можемо зробити висновок, що зацікавленість населення політикою збільшилась: значною мірою у 2005 році (майже вдвічі, порівняно з 1994-2004 роками) – 21%, але потім показник поступово, але впевнено знижується: у 2006 році – майже 18%, у 2008 – майже 15%. Припускаємо, що такі коливання зумовлені сподіваннями населення на зміни під час і по закінченні «помаранчевої революції», а потім спостерігаються розчарування і падіння зацікавленості політикою. Дуже ймовірно, що у майбутньому кількість людей, що дуже зацікавлені політикою, знизиться до старої стабільної позначки у районі 10-11%.

При цьому звернемо увагу, що реальна участь українців у політичному житті залишається незначною (розглянемо дані стосовно членства громадян у громадських або політичних організаціях) (див. табл. 2):

Таблиця 2

b4. Членом якої з громадських або політичних організацій Ви є? (Відзначте всі прийнятні відповіді)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1 – Клуб за інтересами.....	2.0	1.7	1.6	1.5	1.3	1.7	2.5	3.0	1.2	1.2	1.7
2 – Політична партія.....	0.7	0.6	0.5	0.4	0.9	1.5	0.8	1.7	2.2	2.0	1.9
3 – Суспільно-політичний рух.....	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.2	0.5	0.7	0.6	0.6
4 – Екологічний рух.....	1.3	1.7	0.9	0.6	1.5	2.0	1.1	0.9	2.0	1.5	1.3
5 – Громадська організація, фонд, асоціація.....	0.9	0.4	0.6	0.6	0.6	0.7	0.8	0.7	0.7	0.6	0.7
6 – Нетрадиційна профспілка.....	3.3	2.7	1.0	0.8	1.4	2.2	1.5	1.7	0.3	0.4	0.4
7 – Творча спілка.....	1.2	0.8	0.4	0.1	0.7	0.9	0.6	0.7	0.4	0.4	0.5
8 – Спортивний клуб, товариство.....	3.2	2.5	2.7	3.3	2.7	2.7	2.8	3.3	2.0	1.6	2.1
9 – Об'єднання за фахом.....	2.7	2.5	2.3	2.1	2.0	2.2	2.9	1.9	2.8	3.4	2.9
10 – Студентське товариство, молодіжна організація.....	1.7	1.7	1.6	1.4	1.4	1.5	2.0	1.4	1.8	1.4	1.4
11 – Релігійна організація, церковна громада.....	3.0	3.7	3.3	2.5	3.9	4.3	5.2	4.3	4.0	4.2	4.2
12 – Об'єднання фермерів.....	0.7	0.3	0.2	0.2	0.3	0.6	0.7	0.2	0.9	0.6	0.4
13 – Інша організація, об'єднання, рух.....	0.7	1.0	1.1	0.3	0.6	0.9	1.0	1.0	0.9	0.9	0.7
14 – Не належу до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів.....	82.2	84.1	86.7	88.0	86.6	83.8	82.9	83.6	83.9	83.2	83.8
Не відповіли.....	0.9	0.1	0.0	0.0	0.2	0.1	0.1	0.0	0.2	0.1	0.0

Наведені дані демонструють низьку міру участі населення у будь-яких політичних або громадських організаціях. Окрім того, українці також не є прихильниками участі у мітингах або демонстраціях протесту, згідно з даними фонду «Демократичні ініціативи» (за 1992-1997 роки дані відсутні, за 1998-2004 роки відсоток прихильників акцій протесту знижується). Найбільш імовірні акції протесту, у яких можна було б у разі необхідності взяти участь, на думку респондентів, - це участь у передвиборчих кампаніях, законні мітинги та збір підписів під колективними петиціями. Більш радикальні методи респонденти відхиляють. Населення також вважає, що у разі, якщо уряд прийме рішення, що утискають права та свободу людей, то з цим неможливо буде щось зробити (вірять в те, що можна у такій ситуації щось зробити – від 4% до 7,3% у різні роки; неможливо щось зробити – у районі 61%-70% у різні роки) [2]. Розроблений НАН України показник вимірювання рівня соціальної напруженості показує, що ситуація стосовно форм соціального протесту найбільш загострилася у 2005 році. У інші роки – стабільна, нижча за «критичну точку» у 4,4 бала («Індекс Дестабілізаційності Протестного Потенціалу»).

Час від часу ми можемо спостерігати приклади політичної безвідповідальності, невиконання передвиборчих обіцянок з боку політиків. Гадаємо, що виборність депутатів за партійними списками, відсутність особистої відповідальності перед виборцями – риса елітарної демократії. Тут ми помічаємо втрату демократичних якостей інститутом загальних виборів (мається на увазі широка участь населення в управлінні державою).

У сучасному політичному дискурсі на пострадянському просторі існують роздуми стосовно правильності демократичного шляху. Наприклад, Є.І. Головаха у статті «Трансформація пострадянських суспільств: тупикова консолідація і перспективні кризи» вважає, що Україна повинна зробити вибір: помірно і з постійними політичними кризами розвиватися у напрямку демократії, або ж прямувати шляхом, що обрали Росія і Білорусія – стабілізація політичної системи та вихід з криз за рахунок революційного повернення до радянських інституцій. Але в цьому випадку неминучим є встановлення автократичних політичних режимів.

Звертаємо увагу на те, що фактично маємо змінену західну систему демократії. Демократичний устрій з широкою мірою участі населення у політичному житті країни виявився не пристосованим до пострадянської свідомості українців. Є.І. Головаха наголошує на тому, що країна певною мірою не готова до консолідації і розвитку на основі сучасних демократичних норм і цінностей. Безперечно, управління державою має враховувати особливості системи, що підлягає керуванню. У ситуації з Україною маємо елітарну демократію, а тому не потрібно про це забувати. Ефективне управління полягає не у забезпеченні додержання традиційних демократичних цінностей, що для України є не досить важливим, а координацію дій економічних еліт.

Оскільки в Україні постійно виникають політичні кризи, вже не пов'язані з системною кризою трансформації пострадянських суспільств, врахування особливостей демократії «по-українськи» допоможе більш конструктивно вийти із ситуації, що склалася. У такому випадку управління повинно бути спрямоване на забезпечення прозорості та юридично врегульованої конкуренції економічних груп. На практиці це означає, що законодавство має враховувати такі моменти, як вдосконалення системи приватизації, захисту власників (згадаємо так зване «рейдерство»), розробка законодавства у сфері економічного та політичного лобізму та інші.

Література: 1. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія, Москва, 1995. 2. Українське суспільство 1992-2008: соціологічний моніторинг, дослідження фонду «Демократичні ініціативи»;